

Sygn. akt II UK 403/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 2 sierpnia 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jerzy Kuźniar (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Bogusław Cudowski

SSN Małgorzata Wrębiakowska-Marzec

w sprawie z wniosku K. P.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddział w K.
o rentę rodzinną,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 2 sierpnia 2017 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawcy od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 23 listopada 2015 r., sygn. akt III AUa (...),

1. oddala skargę kasacyjną i nie obciąża wnioskodawcy kosztami zastępstwa procesowego pełnomocnika pozwanego oraganu rentowego w postępowaniu kasacyjnym;

2. przyznaje adwokatowi M. C. - Kancelaria Adwokacka w W. od Skarbu Państwa - Sądu Apelacyjnego w (...) kwotę 240 zł (dwieście czterdzieści) powiększoną o stawkę należnego podatku od towarów i usług tytułem kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej wnioskodawcy z urzędu w postępowaniu kasacyjnym.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 28 maja 2014 r., VII U (...), Sąd Okręgowy - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w W. oddalił odwołanie ubezpieczonego K. P. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w K. z dnia 12 października 2012 r. odmawiającej ubezpieczonemu ustalenia prawa do renty rodzinnej po zmarłym dziadku J. P.

Sąd Okręgowy ustalił, że ubezpieczony urodził się w dniu 11 sierpnia 1977 r., a jego ojciec P. P. zmarł 23 kwietnia 1997 r. Z kolei dziadek ubezpieczonego J. P. zmarł 11 lipca 2012 r. W okresie rocznym poprzedzającym zgon dziadka ubezpieczony nie został przyjęty na wychowanie i utrzymanie przez zmarłego. W oparciu o takie ustalenia faktyczne Sąd pierwszej instancji doszedł do wniosku, że odwołanie nie zasługuje na uwzględnienie, ponieważ ubezpieczony nie spełnił wszystkich przesłanek ustawowych, warunkujących nabycie prawa do renty rodzinnej, wynikających z art. 65 ust. 1, art. 67 ust. 1 pkt 2 oraz art. 69 pkt 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (obecnie jednolity tekst: Dz.U. z 2017 r., poz. 1383 dalej: ustawa o emeryturach i rentach z FUS).

Wyrokiem z dnia 23 listopada 2015 r., III AUa (...), Sąd Apelacyjny w (...) oddalił apelację ubezpieczonego od tego wyroku. Sąd odwoławczy podzielił w całości ustalenia faktyczne i rozważania prawne Sądu pierwszej instancji, a uzupełniając wywiódł, że podstawową przesłanką nabycia prawa do renty rodzinnej przez wnuka jest jego „przyjęcie na wychowanie” oraz „przyjęcie na utrzymanie” przez dziadków. W okolicznościach faktycznych ustalonych w sprawie nie budzi zaś wątpliwości, że zmarły nie tylko nie wychowywał ubezpieczonego, ale również nie łożył na jego utrzymanie. Pod pojęciem „przyjęcie na wychowanie” należy rozumieć stałe sprawowanie pieczy na dzieckiem (wnukiem) polegające na opiece nad nim, przekazywaniu mu wiedzy, zapewnieniu osiągnięcia rozwoju fizycznego i psychicznego oraz doprowadzeniu do samodzielności. W tym kontekście utrzymywanie „samego” stałego kontaktu między dziadkiem i wnukiem nie jest wystarczające dla nabycia prawa do renty. „Przyjęcie na wychowanie” oznacza ponadto podejmowanie w imieniu wnuka istotnych decyzji związanych z

jego egzystencją, edukacją i procesem wychowawczym, a zatem w istocie przejęcie odpowiedzialności za proces wychowawczy. Tymczasem ubezpieczony nawet nie próbował wykazywać, że był wychowywany przez dziadka, ani nie udowodnił, że dziadek w jakikolwiek sposób przyczyniał się do jego utrzymania. Skoro w analizowanej sprawie nie została spełniona przesłanka „przyjęcia na wychowanie i utrzymanie”, to ubezpieczony nie mógł nabyć prawa do renty rodzinnej po zmarłym dziadku.

Od wyroku Sądu Apelacyjnego ubezpieczony – reprezentowany przez pełnomocnika ustanowionego z urzędu - wniósł skargę kasacyjną, w której zarzucił „rażące naruszenie przepisów postępowania, które miało istotny wpływ na wynik sprawy” - art. 299 w związku z art. 150 w związku z art. 241 w związku z art. 212 § 1 oraz art. 232 k.p.c. - przez „pominięcie w postępowaniu dowodu z przesłuchania powoda w charakterze strony w sytuacji, gdy dowód taki nie został przeprowadzony przed sądem I instancji, zaś przeprowadzenie tego dowodu z urzędu przed Sądem II instancji było niezbędne z uwagi na charakter zgłoszonego (...) roszczenia oraz konieczność ustalenia, czy zostały spełnione przesłanki do przyznania Powodowi renty rodzinnej po zmarłym dziadku”. Ubezpieczony wniósł o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania na rozprawie ze względu na występujące w sprawie istotne zagadnienie prawne wymagające – według niego - wykładani powołanych wyżej przepisów postępowania „w zakresie ustalenia zasadności przesłuchania z urzędu przez Sąd II instancji strony w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych w sytuacji, gdy nie ma możliwości przeprowadzenia innych dowodów, bądź gdy brak jest dowodów na poparcie twierdzeń strony zgłaszanych w postępowaniu, a istotnych dla wydania rozstrzygnięcia merytorycznego, w sytuacji, gdy strona ta nie zgłosiła w tym zakresie zarzutów apelacyjnych”. Ubezpieczony wniósł o uchylenie w całości zaskarżonego wyroku i przekazanie Sądowi Apelacyjnemu sprawy do ponownego rozpoznania, a także o zasądzenie od organu rentowego na rzecz ubezpieczonego kosztów postępowania kasacyjnego oraz o przyznanie pełnomocnikowi ubezpieczonego kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej skarżącemu z urzędu w postępowaniu kasacyjnym.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną organ rentowy wniósł o odmowę przyjęcia skargi do rozpoznania, ewentualnie o jej oddalenie, w obu przypadkach o zasądzenie kosztów zastępstwa procesowego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zasady nabywania prawa do renty rodzinnej zostały określone w art. 65-74 ustawy o emeryturach i rentach z FUS. Zgodnie z art. 65 ust. 1 tej ustawy renta rodzinna przysługuje uprawnionym członkom rodziny osoby, która w chwili śmierci miała ustalone prawo do emerytury lub renty z tytułu niezdolności do pracy lub spełniała warunki wymagane do uzyskania jednego z tych świadczeń. Z kolei w myśl art. 67 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS do renty rodzinnej uprawnieni są następujący członkowie rodziny spełniający warunki określone w art. 68-71 tej ustawy: 1) dzieci własne, dzieci drugiego małżonka oraz dzieci przysposobione; 2) przyjęte na wychowanie i utrzymanie przed osiągnięciem pełnoletności wnuki, rodzeństwo i inne dzieci, z wyłączeniem dzieci przyjętych na wychowanie i utrzymanie w ramach rodziny zastępczej lub rodzinnego domu dziecka; 3) małżonek (wdowa i wdowiec) oraz 4) rodzice. Stosownie do art. 68 ustawy o emeryturach i rentach z FUS dzieci własne, dzieci drugiego małżonka i dzieci przysposobione mają prawo do renty rodzinnej: 1) do ukończenia 16 lat; 2) do ukończenia nauki w szkole, jeżeli przekroczyły 16 lat życia, jednak nie dłużej, niż do osiągnięcia 25 lat życia albo 3) bez względu na wiek, jeżeli stały się całkowicie niezdolne do pracy oraz do samodzielnej egzystencji lub całkowicie niezdolne do pracy przed ukończeniem 16 roku życia, albo przed ukończeniem 25 roku życia – w razie pobierania nauki; jeśli dziecko osiągnęło 25 lat życia, będąc na ostatnim roku studiów w szkole wyższej, prawo do renty rodzinnej przedłuża się do zakończenia tego roku studiów. Według art. 69 ustawy o emeryturach i rentach z FUS przyjęte na wychowanie i utrzymanie wnuki, rodzeństwo i inne dzieci, o których mowa w art. 67 ust. 1 pkt 2 tej ustawy, mają prawo do renty rodzinnej, jeżeli spełniają warunki określone w art. 68 ustawy, a ponadto: 1) zostały przyjęte na wychowanie i utrzymanie co najmniej na rok przed śmiercią ubezpieczonego (emeryta lub rencisty), chyba że śmierć była następstwem wypadku oraz 2) nie mają prawa do renty rodzinnej po zmarłych rodzicach, a gdy rodzice żyją, jeżeli nie mogą oni

zapewnić dzieciom utrzymania albo gdy ubezpieczony (emeryt lub rencista) lub jego małżonek był opiekunem dzieci ustanowionym przez sąd.

W orzecznictwie sądowym, które w tym względzie należy uznać za utrwalone, przyjmuje się, że podstawową przesłanką nabycia prawa do renty rodzinnej przez wnuka jest przyjęcie go przez dziadków zarówno „na wychowanie”, jak i „na utrzymanie”. Dla nabycia prawa do renty nie jest zatem wystarczające przyjęcie wnuka „tylko” na wychowanie, albo przyjęcie go „tylko” na utrzymanie. Pod pojęciem „przyjęcia na wychowanie” należy rozumieć sytuację, w której brakuje rodziców zajmujących się wychowaniem dziecka, albo gdy rodzice nie realizują obowiązku wychowywania dziecka, wobec czego tę powinność przejmują dziadkowie. Co warte podkreślenia, przyjęcie na wychowanie oznacza stałe sprawowanie pieczy na dzieckiem polegające na opiece nad nim, przekazywaniu mu wiedzy, zapewnieniu osiągnięcia rozwoju fizycznego i psychicznego oraz doprowadzeniu do samodzielności. Tego warunku nie spełnia utrzymywanie jedynie stałego kontaktu osobistego między wnukiem i dziadkami (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 listopada 2009 r., I UK 142/09, LEX nr 564770), bo chociaż rola dziadków (podobnie jak innych członków rodziny) w procesie wychowawczym dziecka jest oczywista, to jednak nie oznacza ona automatycznego „przyjęcia dziecka na wychowanie” (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 22 marca 2016 r., III AUa 1076/15, LEX nr 2016233). Z kolei zwrot „przyjęcie na utrzymanie” oznacza stan, w którym podstawowe potrzeby materialne dziecka są zapewniane w sposób ciągły. W związku z tym „przyjęciem na utrzymanie” nie jest okresowe – choćby regularne - przyczynianie się do utrzymania dziecka (finansowa pomoc w jego utrzymaniu); jest nim tylko systematyczne i permanentne dostarczanie dziecku (wnukowi) środków niezbędnych do zaspokojenia jego podstawowych potrzeb życiowych (por. wyroki: Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 23 września 2003 r., III AUa 1448/02, LEX nr 147195 i Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 16 kwietnia 2014 r., III AUa 1113/13, LEX nr 1461070).

Istotą i celem renty rodzinnej jest zapewnienie członkom rodziny zmarłego ubezpieczonego środków utrzymania przy założeniu, że skutek jego śmierci sytuacja materialna członków jego rodziny ulega pogorszeniu. Sytuacja życiowa wnuka pozostającego na utrzymaniu dziadka nie pogarsza się, gdy żyjący rodzice

mogą zapewnić mu utrzymanie w nowych warunkach (istniejących po śmierci dziadka) i dlatego ewentualne przyznanie w tych okolicznościach renty rodzinnej po dziadku nie spełniałoby funkcji kompensacyjnej (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 października 2014 r., I UK 50/14, OSNP 2016 nr 3, poz. 36). Z tej przyczyny rezygnacja uprawnionego dziecka z egzekwowania alimentów przyznanych mu od rodziców wyłącza możliwość nabycia prawa do renty po dziadkach (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 czerwca 2007 r., II UK 229/06, OSNP 2008 nr 15-16, poz. 232).

W świetle ustaleń faktycznych poczynionych w analizowanej sprawie, którymi Sąd Najwyższy pozostaje związany (art. 398¹³ § 2 k.p.c.), skarżący nie spełnił wyżej opisanych przesłanek ustawowych uprawniających go do renty rodzinnej, co odnosi się w szczególności do warunków w postaci „przyjęcia na wychowanie” oraz „przyjęcia na utrzymanie” przez zmarłego w dniu 11 lipca 2012 r. jego dziadka J. P. Należy przy tym zaznaczyć, że w skardze w ogóle nie jest kwestionowane naruszenie przez Sąd Apelacyjny prawa materialnego, a Sąd Najwyższy, związany granicami podstaw kasacyjnych w myśl art. 398¹³ § 1 k.p.c., nie może badać z urzędu, czy przepisy prawa materialnego określające zasady nabywania prawa do renty rodzinnej zostały właściwie zinterpretowane przez Sądy *meriti* i prawidłowo zastosowane w okolicznościach faktycznych przedmiotowej sprawy. Konstrukcja skargi opiera się wyłącznie na zarzucie „rażącego” naruszenia powołanych wyżej przepisów prawa procesowego i kontrola kasacyjna kwestionowanego orzeczenia Sądu odwoławczego z konieczności zostaje ograniczona do badania zasadności tej podstawy. W tym kontekście należy przypomnieć, że zgodnie z art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c. strona może oprzeć skargę kasacyjną na podstawie naruszenia przepisów postępowania, jeżeli to uchybienie mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy. Tymczasem w uzasadnieniu niniejszej skargi nie przedstawiono wywodu jurydycznego, z którego by wynikało w sposób jednoznaczny, że uchybienia natury procesowej, jakich – zdaniem skarżącego – miał się dopuścić Sąd drugiej instancji rzeczywiście mogły mieć istotny wpływ na treść rozstrzygnięcia w przedmiotowej sprawie. Nadto trzeba zauważyć, że zarzuty konkretyzujące kasacyjną podstawę naruszenia prawa procesowego (w zakresie nieprzeprowadzenia w postępowaniu apelacyjnym dowodu z przesłuchania

ubezpieczonego w charakterze strony) sprowadzają się - w gruncie rzeczy - do zakwestionowania sposobu prowadzenia postępowania dowodowego przez Sąd odwoławczy. Skoro zaś podstawą skargi kasacyjnej nie mogą być zarzuty dotyczące ustalenia faktów lub oceny dowodów (art. 398³ § 3 k.p.c.), to powołane w skardze zarzuty należy w istocie uznać nie tyle za procesowo nieskuteczne (niedostatecznie uzasadnione), co wręcz za niedopuszczalne w świetle przepisów normujących przebieg postępowania kasacyjnego.

Na koniec należy wyjaśnić, że niniejsza skarga została rozpoznana na posiedzeniu niejawnym zamiast na rozprawie (jak żądał skarżący), albowiem w sprawie nie występowało istotne zagadnienie prawne wymagające wykładni prawa. W myśl art. 398¹¹ § 1 k.p.c. regułą jest rozpoznawanie skargi kasacyjnej na posiedzeniu niejawnym, chyba że w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne, a skarżący złożył w skardze kasacyjnej wniosek o jej rozpoznanie na rozprawie. W analizowanej sprawie, mimo złożenia w skardze stosownego wniosku, takie zagadnienie nie występowało, a według Sądu Najwyższego nie zachodziły inne względy, które by przemawiały za koniecznością przeprowadzenia rozprawy kasacyjnej.

Z powołanych wyżej względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. oddalił skargę kasacyjną ubezpieczonego i mając na względzie jego sytuację osobistą i majątkową postanowił zwolnić go z obowiązku zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego na rzecz organu rentowego (art. 102 k.p.c.).

O kosztach nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej ubezpieczonemu z urzędu w postępowaniu kasacyjnym orzeczono w myśl § 16 ust. 4 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu (Dz.U. z 2015 r., poz. 1801).

r.g.